ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308–9196 / e-ISSN:1308-7363

Yıl: 18 Aile Yılı Özel Sayısı Ekim 2025

Yayın Geliş Tarihi: 29.07.2025 Yayına Kabul Tarihi: 19.10.2025

DOI Numarası: https://doi.org/10.14520/adyusbd.1751551
Makale Türü: Araştırma Makalesi/Research Article
Atıf/Citation: Kara, F. R. (2025). "Gri Boşanma" Olgusu Yaşlılıkta Evliliğin Dönüşümü. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Aile Yılı Özel Sayısı*, 324-354.

"GRİ BOŞANMA" OLGUSU: YAŞLILIKTA EVLİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ

Fikriye Rana KARA*

Öz

Son çeyrek asırda giderek artan boşanma oranları, evlilik kurumuna ilişkin geleneksel algıları değiştirirken aile kurumuna yönelik yeni kavramları da gündeme getirmektedir. Özellikle 50 yaş üzeri bireylerin boşanma eğilimlerinin günümüzde evliliğin yaşam boyu sürdürülebilirliğini tartışma konusu kılmaktadır. Bu anlamda "gri boşanma" olgusu Batılı literatürde 50 yaş üzeri bireylerin boşanmasını ifade eden literatüre kazandırılmış bir kavram olarak yer almaktadır. İnterdisipliner çalışma konusu olan gri boşanma olgusuna ilişkin yerel literatürde yeterli bir çalışmanın bulunmaması konuyu etraflıca ele almayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte gri boşanmanın Türkiye'deki boyutunu anlamak ve yorumlamak adına Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yararlanılarak 50 yaş üzeri bireylerin boşanma eğilimleri ele alınmış ve literatüre atıfla 50 yaş üzeri bireylerin boşanma sonrası yaşam tercihi nedenleri, boşanma sonrası karşılaştıkları yaşamsal zorluklar ile boşanma sonrası aile ilişkilerine dair konular değinilmiştir. Son olarak gri boşanma olgusu giderek görünürlük kazanmaya başlarken demografik olarak yaşlanma eğilimli bir nüfusa sahip olması nedeni ile Türkiye'de gri boşanma yaşayan bireylere ilişkin çalışmaların gerekliliği ve sosyal politikalara ihtiyaç duyulduğu konulara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile, boşanma, kadın, erkek, yaşlı.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ranakara@kku.edu.tr, Kırıkkale/Türkiye.

THE "GRAY DIVORCE" PHENOMENON: THE TRANSFORMATION OF MARRIAGE IN OLD AGE

Abstract

The increasing divorce rates over the last quarter century have altered traditional perceptions of the institution of marriage and brought new concepts about the family to the forefront. The tendency to divorce, particularly among individuals over the age of 50, has brought the sustainability of marriage into question throughout life. In this sense, the phenomenon of "gray divorce" has been introduced into the literature to describe the divorce tendency of older adults over the age of 50. The lack of sufficient studies in the local literature on gray divorce, a subject of interdisciplinary study, makes it difficult to address the issue in detail. In order to understand and interpret the extent of gray divorce in Turkey, data from the Turkish Statistical Institute (TUIK) was used to examine the divorce trends of individuals over the age of 50. The literature was reviewed to explore the reasons for post-divorce life choices of individuals over the age of 50, the life challenges they face, and issues related to family relationships. Finally, as the phenomenon of gray divorce is gaining increasing visibility, the need for studies and social policies regarding individuals experiencing gray divorce in Turkey due to its demographically aging population is discussed.

Keywords: Family, divorce, woman, man, elderly.

1. GİRİŞ

Geçtiğimiz yarı yüzyılda aile oluşumunun değişen kalıpları, günümüz çağdaş yaşlı yetişkinlerinin aile yaşamlarının önceki nesillerden belirgin biçimde farklı olduğu bir bağlam oluşturmuştur. Günümüzde evliliğin yaşam boyu sürdürülebilirliği tartışılırken ilk ve tek olan eşleri ile yaşlanan bireylerin sayısı da giderek azalmaktadır. Bununla birlikte boşanan kişi sayısında yaşanan artış ile yeniden evlilik birlikteliğine duyulan ihtiyaç; evlilik dışı alternatif birliktelik biçimlerinin kurulmasına veya yalnız yaşamın tercih edilmesine etki etmiştir. Evlilik

birlikteliğinin feshi, yaşlı yetişkinler arasında büyük ölçüde dullukla eşanlamlı olurken; 50 yaş üzeri boşanmalardaki artış ile yaşlı yetişkinler arasında evlilik fesihleri giderek daha gönüllü hale gelmeye başlamıştır (Carr ve Utz, 2020). Böylece dulluk kavramının olumsuz imajı değişmeye başlamış ve evlilikler yerini artık tercihen yapılan boşanmalara bırakmıştır. Boşanmalar, sosyal ağlar içerisinde yaygın karşılaşılan bir durum sergiledikçe boşanmaya yönelik damgalama da azalmıştır. Bu nedenle doğrudan veya dolaylı olarak boşanmaya maruz kalma durumunda veya mevcut evlilikten memnun olunmadığı takdirde evli çiftler için boşanma teşvik edici bir hal almıştır (Brown ve Wright, 2016). Dahası evlilik kurumu bireylerin "mahkum" olduğu bir kurum olmaktan çıkmış ve bir kez girildiğinde artık daha az kalıcı hale gelen "evlilik" bireylerin yaşamlarının giderek daha küçük bir bölümünü işgal etmeye ve yaşamlarını düzenlemeye başlamıştır. Bunun nedeni ise boşanma ve boşanma sonrası birlikteliklerin daha tercih edilebilir hale gelmesini sağlayan yeni kültürel normlar, devletin ve piyasanın evliliği bireyler için daha gerekli kılan pek çok işlevini üstlenmiş olmasından kaynaklanmaktadır (Coontz, 2004).

Aile oluşumu 2000'li yıllar itibari ile giderek hızlı bir değişim ve dönüşüme maruz kalırken ve 50 yaş üzeri yetişkinler arasında dramatik bir değişim söz konusu olmuştur. Bir diğer değişle, 1946-1964 yılları arasında doğan bebek patlaması (baby boomer) kuşağı, boşanma devrimini deneyimleyen nesil olarak aile yapısındaki değişikliğin ön saflarında yer almış ve giderek artan bir şekilde evliliği reddederek "gri boşanma" devrimini yönlendirmiştir (Brown ve Wright, 2016). 1970-1980'li yıllar itibari ile boşanmalar hız kazanmaya başlarken 2000'li yıllara gelindiğinde 50 yaş üzeri yetişkinlerde boşanma oranlarının artış göstermesi ile "gri boşanma" kavramı literatürde yer almaya başlamıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 1990-2010 yılları arasında 50 yaş üzeri bireylerin boşanma oranları iki katına çıkmış ve 2010 yılında her dört boşanmadan birinin 50 yaş üzeri bireyler tarafından gerçekleştiği kaydedilmiştir (Brown ve Lin,

2022). 50 yaş üzeri bireylerin boşanmaya yönelik tutumundaki artış 2002 yılından sonra hız kazanırken yaşlı yetişkinlerin önceki dönemlere kıyasla boşanmayı daha kabul edebilir hale geldikleri anlaşılmaktadır (Brown ve Wright, 2016; Brown ve Wright, 2017). 2030 yılına kadar gri boşanma deneyimleyen bireylerin sayısının yaşlı yetişkin nüfusunun büyük olmasından dolayı üçte bir oranında artacağı yönündeki tahminler, 50 yaş üzeri bireylerdeki boşanmaya yönelik tutumun kuşak farkından ziyade dönemden kaynaklandığını ve gri boşanmanın kapsamının nüfusun yaşlanmasıyla önümüzdeki yıllarda daha da yoğunlaşacağını öngörmektedir. Gelinen noktada yaşlılık dönemindeki evliliklerin kırılganlığı her zamankinden daha endişe verici bir hal almaktadır (Brown ve Lin, 2022).

Boşanmaların giderek artış göstermesine karşın evlilik tercihlerinde giderek azalma görülmesi, aile kurumunun geleneksel yapısının çözüldüğüne ilişkin tartışmaları gündeme getirmektedir. Genç ve yetişkin bireyler arasında yaygın olan bu durum normalleşmiş gözükse de önceki kuşağın gençleri olan bebek patlaması kuşağı, bugünün yaşlı-yetişkinleri olarak aile oluşumuna farklı bir boyut kazandırmaktadır. Diğer taraftan ABD gibi toplumlarda gri boşanmayı deneyimleyen 50 yaş üzeri yetişkin bireylerin son çeyrek asırda giderek artış göstermesi ve bu durumun aile yapısına farklı açılardan etkileri üzerine yabancı literatürde tatmin edici düzeyde yapılmış çalışma mevcuttur. Ancak farklı boyutları ile ele alınması gereken gri boşanma olgusuna yönelik yerel literatürde yeterli düzeyde çalışma bulunmaması ise dikkat çekicidir. Aileyi konu alan yaşlılık çalışmalarında gri boşanma olgusundan ziyade; genellikle yaşlılık döneminde karşılaşılan güçlükler (Macit, 2020), dul kalmanın yaşam kalitesine etkisi (Yelboğa ve Gündağ, 2025) veya yaşlılıkta dul kalan bireylerin özellikle de kadınların cinsiyet temelli karşılaştıkları güçlükler (Arun ve Karademir Arun, 2011; Ayan, 2017) üzerine odaklandığı görülmektedir. Diğer taraftan ulusal verilere bakıldığında son 20-25 yılda boşanma oranlarında ciddi bir artış söz

konusu iken gri boşanma olgusuna yönelik 50 yaş üzeri yaşlı yetişkin bireylerin boşanma eğilimlerinde de benzer bir durum görülmektedir.

50 yaş ve üzeri bireylerin hangi yaş kategorisinde yer aldığına yönelik literatürde yer alan belirsizliğe açıklık getirmek amacı ile dünya genelinde yapılan yaşlılık sınıflamasına bakmak "gri boşanma" tanımlamasını daha anlaşılır kılacaktır. Dünya genelinde kabul görmüş sınıflandırma kapsamında Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'ne göre; 45-59 yaş arası orta yaş, 60-74 yaş arası yaşlılık, 75-89 yaş arası ileri yaşlılık, 90 ve üstü ise ihtiyarlık kategorisinde yer almaktadır (www.aile.gov.tr , 2007). Benzer şekilde Birleşmiş Milletler (BM) 60 yaş üstü bireyleri yaşlı sınıflamasına dahil ederken Türkiye'de belirlenen yaş sınırı farklılık gösterse de genel olarak 65 yaş üstü bireyler yaşlı olarak nitelendirilmektedir (www.aile.gov.tr, 2023). Bu tanımlamalara göre 50 yaş, orta yaş sınıflamasında yer alırken literatürde "gri boşanma" tanımlamasında "50 yaş üstü", "yaşlı yetişkin" ve "yaşlı" ifadelerinin bir arada kullanıldığı görülmektedir. (Brown ve Wright, 2016; Brown ve Wright, 2017; Lin vd., 2022; Brown ve Lin, 2022;). Nitekim 50'li yaşlar yetişkinlikten yaşlılığa geçiş evresi olarak değerlendirildiğinde gri boşanma kavramı ele alınırken 50 yaşın üzerindeki yaş gruplarını nitelendirmek adına ve literatüre atıfla "gri boşanma" kavramı mevcut çalışmanın genelinde: "50 yaş üzeri" ile "yaşlı yetişkin" kavramının birlikte kullanılması uygun bulunmuştur.

Özetle bu çalışmada 50 yaş üzeri yaşlı yetişkin bireylerin ileri yaşlarda evlilik yaşantılarında bireysel kararlarının daha etkili olduğu vurgusu ile boşanma sonrası yaşam tercihleri, gri boşanma sonrası karşılaşılan yaşamsal zorluklar ve boşanma sonrası aile ilişkileri ele alınırken Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) evlenme boşanma istatistiklerinden yararlanılarak Türkiye'de yaşlı yetişkin bireylerin boşanma eğilimleri üzerinden gri boşanmanın Türkiye'deki boyutu değerlendirmeye çalışılmıştır.

2. TÜİK VERİLERİ VE GRİ BOŞANMA ORANLARI

Türkiye'de boşanma oranlarına ilişkin TÜİK verileri geriye dönük son 24 yıllık veriler sunmakta olup 2001 yılından 2024 yılına kadar olan boşanma ve evlenme oranlarına bakıldığında boşanmaların giderek artmakta ve bunun aksine evliliklerin ise azalmakta olduğu anlaşılmaktadır. TÜİK verileri ışığında boşanma sayılarına baktığımızda 2001 yılında kadın ve erkek toplam boşanma sayısı 183.988 iken 2024 yılına gelindiğinde ise kadın ve erkek toplam boşanma sayısının geçen süre zarfında iki katına çıkarak 374.686 olduğu belirlenmiştir. Yaş gurubuna göre boşanan kadın ve erkek sayısına bakıldığında 2024 yılında toplam boşanma sayısı içerisinde 50 yaş üstü erkeklerin boşanma toplam sayısı 35.378 iken kadınlarda bu sayı toplam boşanma sayısı içinde 20.217'dir. 2024 yılı toplam boşanma oranı içerisinde %8,8'lik oranın ise 25 yıl ve üzeri evliliklerde gerçekleştiği belirlenmiştir. 2001 yılında erkek boşanma sayısı 18.790 iken kadın boşanma sayısı 6.305'dir (data.tuik.gov.tr, 2024). Kadın ve erkek boşanma sayılarındaki bu farklılık kadınların ve erkeklerin kendi yaş grupları dışından bireylerle evlilikleri ile açıklanabilir. Diğer taraftan 2021-2024 yılları arasında artan boşanma sayısı içerisinde 50 yaş üstü bireylerin boşanma sayısındaki artışta da kayda değer bir sayıya ulaştığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1. TÜİK Cinsiyet ve Yaş Gurubuna Göre Göre Toplam Boşanmalar İçerisinde 50 Yaş Üstü Boşanma Sayıları

Yıl	Cinsiyet	Toplam boşanma	Yaş grubu					
			50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75+
2024	Erkek	187 343	16 387	9 034	5 040	2 702	1 244	971
	Kadın	187 343	10 670	5 134	2 653	1 163	415	182
2023(r)	Erkek	173 342	14 579	8 376	4 689	2 517	1 153	857
	Kadın	173 342	9 278	4 798	2 413	1 057	359	179

2022	Erkek	182 437	15 133	9 199	4 926	2 937	1 304	926
	Kadın	182 437	9 871	5 314	2 653	1 250	425	165
2021	Erkek	175 779	14 296	9 502	4 775	2 747	1 208	906
	Kadın	175 779	9 333	5 532	2 474	1 141	378	168
2020	Erkek	136 570	10 828	6 686	3 656	1 894	929	645
	Kadın	136 570	6 852	3 908	1 898	803	249	116
2019	Erkek	156 587	12 220	7 510	4 193	2 227	1 035	854
	Kadın	156 587	7 760	4 505	2 207	958	329	159
2015	Erkek	131 830	9 119	5 503	2 950	1 643	764	771
	Kadın	131 830	5 859	3 213	1 572	610	205	108
2010	Erkek	118 568	7 862	4 212	2 312	1 181	698	738
	Kadın	118 568	4 932	2 546	1 162	477	220	135
2005	Erkek	95 895	5 624	3 378	1 698	1 157	824	559
	Kadın	95 895	3 936	2 055	920	535	223	131
2001	Erkek	91 994	4 632	2 448	1 556	1 116	649	406
	Kadın	91 994	3 043	1 489	839	519	283	132

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

(r) Boşanma verileri güncel idari kayıtlarla revize edilmiştir.

Tabloda kadın ve erkek boşanma sayılarının toplamı ile 50 yaş ve üzeri kadın ve erkek boşanma sayıları gösterilmektedir. Ancak bu tabloda 16-49 yaş arası kadınların ve erkeklerin yaş grubuna ilişkin verilere gerek duyulmadığı için tablodan çıkarılması uygun görülmüştür. Tabloda yıllara göre kadın ve erkek boşanma sayıları ve yaş grubuna göre; 50 yaş ve üzeri yaş gruplarına ilişkin boşanma sayılarına yer verilmiştir. Yaş gurupları açısından değerlendirildiğinde ise yaş ilerledikçe boşanma sayısının azaldığı görülse de bu durum yaş ilerledikçe

boşanmaların azaldığı yorumundan ziyade insanların ömür sürelerinin sonlanması ile ilişkilendirilebilir. Diğer taraftan erkek boşanma sayısının kadın boşanma sayısından belirgin bir farkla fazla olduğu ve 2001 yılından 2024 yılına kadar boşanma sayılarının kadın ve erkeklerde sürekli bir artış sergilediği görülmektedir. Ancak 2020 yılı için boşanmalarda sayısal olarak bir gerileme söz konusudur. Tabloya bakıldığında 2020 yılında boşanma oranlarının azaldığı veya gerilediği şeklinde bir değerlendirme yanlış olacaktır. Nitekim küresel çapta meydana gelen koronavirüs salgını nedeni ile tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de birçok önlem alınmıştır. Buna bağlı olarak dışarı çıkma yasağının yanı sıra bazı kurumların iş ve işlemlerinin de askıya alınmasının boşanma istatistiklerine azalma şeklinde yansıdığı gerçeği ise 2020 yılının farklı bir konumda değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Boşanmalarda yaşanan artış yeniden evlilikleri de gündeme getirmektedir. Nitekim yeniden evliliklere ilişkin 2023 yılı TÜİK verileri incelendiğinde 2023 yılı toplam evlenen sayısı 504.317'dir. Toplam evlenenler içerisinde yeniden evlenenlerin sayısı ise 110.049'dur. Yaş grubuna göre yeniden evlenen kadın ve erkek sayısına bakıldığında toplam yeniden evlenenler içerisinde erkeklerin yeniden evlenme sayısının daha yüksek, yeniden evliliklerin 40-44 yaş gurubundaki kadın ve erkekler arasında daha fazla, 50 yaş üzeri yeniden evlenen kadınların sayısının 21.159 iken yeniden evlenen erkeklerin sayısının ise 39.297 olduğu belirlenmiştir (data.tuik.gov.tr, 2024).

Farklı ülkelerdeki boşanma oranlarına bakıldığında 1970-1990 yılları arasında boşanma oranları birçok ülkede belirgin şekilde artış göstermiş; İngiltere, Norveç ve Güney Kore'de boşanma oranlarının üç katından daha fazla artış gösterdiği kaydedilmiştir (ourworldindata.org, 2022). Küresel boşanma oranlarına bakıldığında en yüksek boşanma oranına sahip ülkeler arasında ilk sırada Lüksemburg (%87) ve İspanya (%65) yer alırken, takip eden sıralamada

Fransa (%55), Rusya (%51), ABD (%46), Almanya (%44), Birleşik Krallık (%42), Yeni Zelanda (%42), Avustralya (%38) ve Kanada (%38) gelmektedir. En az boşanma oranına sahip ülkeler arasında ise ilk sırada %1'lik oran ile Hindistan gelmektedir. Hindistan'ı takip eden ülkeler arasında; Şili (%3), Kolombiya (%9), Meksika (%5) yer almakta, orta seviyede boşanma oranına sahip ülkeler arasında ise İran (%22) ve Türkiye (%22) yer almaktadır (evrenatlasi.com.tr, 2020). Boşanma istatistikleri genel boşanma oranını göstermekte olup yaş guruplarına ilişkin detaylı veriler ele alınmamıştır. Diğer taraftan boşanma oranlarının küresel olarak artış gösterdiği belirlense de ülkelerin yerel düzeyde toplumsal, ekonomik ve siyasal yapılarının birbirinden farklılık göstermesi evlenme boşanma istatistiklerini farklılaştırdığı düşünülmektedir.

Her toplumun kendi iç dinamikleri farklılık gösterirken Türk toplum yapısının dinamikleri de kendi içinde değerlendirilmelidir. Türk toplum yapısının özellikle modern batı toplumlarından ve gelişmekte olan toplumlardan farklı özelliklere sahip olduğunu belirtmek gerekir. Türkiye özelinde 50 yaş üzeri bireylerin boşanma durumuna ilişkin bir değerlendirme yapıldığında; kadın ve yaşlılara yönelik uygulanan sosyal politikalar, özellikle yetişkin bireylerin evliliklerinin sürdürmelerini destekleme eğilimli olmadığı değerlendirilmektedir. Nitekim Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından verilen ölüm aylığı; ölenin eşine, çocuklarına ve anne-babasına verilmekte olup kişinin bekar/dul olması şartı bulunmaktadır. Ekseriyette kadınların ölen babalarından kalan ölüm aylığını almak için resmi olarak evli oldukları eşlerinden boşansalar dahi gayrı resmi şekilde birlikteliklerini sürdürmeleri söz konusudur. Ayrıca eşi vefat etmiş dul kadınların yeniden evlilik durumlarında ölen eşin ölüm aylığını almaya devam etmek adına resmi evlilik akdini gerçekleştirmemeleri ise sosyal bir gerçekliktir (Kara, 2022). Bunun yanı sıra dul kadınlara yönelik yapılan sosyal yardımlardan yararlanmak adına kimi zaman resmi evlilikler sonlandırılmakta veya yeniden evliliklerde resmi nikah işlemleri ertelenebilmektedir. Böylece dini nikah adı altında gayrı

resmi birliktelik sürdürülmesi durumu söz konusu olabilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ise resmi rakamların 50 yaş üstü bireylerin boşanma sayılarında gerçeği net olarak yansıtmadığı düşünülmektedir.

2.1. Gri Boşanma Sonrası Yaşamsal Zorluklar

Günümüz yaşlı yetişkinleri, bir nesil öncesine göre evliliklerinde daha fazla anlaşmazlık ve istikrarsızlık yaşamaktalar. Yapılan çalışmalar yaşamın ikinci yarısında boşanmalardaki artan eğilimle tutarlı olarak orta yaştaki bireylerde evlilik kalitesinin son çeyrek yüzyılda düştüğünü göstermektedir (Brown ve Wright, 2016; Brown ve Wright, 2017; Wright vd., 2021; Brown ve Lin, 2022). 1970'ler ve 1980'lerden itibaren giderek artan boşanma oranları, uzmanları birkaç nedenden dolayı endişelendirmektedir. İlk olarak bir kısmı evliliğin öneminin azalmasından endişe duymaktadır. Fakat boşanmalara rağmen yeniden evlenmelerde yaşanan artış evlilik kurumuna kalıcı bağlılığı göstermektedir. İkincisi kısım için ise boşanma oranlarındaki artışın genç bireyleri nasıl etkileyeceği endişesini taşımaktadır. Çünkü ebeveyn boşanması çocuklar açısında kötü sonuçlar ile ilişkilidir ve nitekim boşandıktan sonra yeniden evlilik "üvey aile" anlamına gelmektedir. Bir diğer endişe ise boşanmanın cinsiyet temelli kadın-erkek üzerindeki etkisi ve sosyoekonomik eşitsizliğe nasıl etki edeceğidir. Boşanmanın gerçekleşme olasılığı ve sonuçları gruplar arasında da değişiklik göstermektedir. Boşanma, düşük eğitim düzeyine sahip olanlar arasında daha yaygın ve erkeklerden ziyade kadınlar için daha ciddi ekonomik sonuçlar doğurma eğilimlidir. Dahası, çoğu kadın yeniden evlenmediği taktirde ekonomik olarak iyileşme gösterememektedir (Kelly Raley ve Sweeney, 2020). Bu nedenle ekonomik refah düzeyi bakımından boşanmış kadınlar, boşanmış veya dul erkeklere kıyasla daha dezavantajlı konumdadır (Lin vd., 2017).

Boşanmanın sağlık üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik çalışmalar: Boşanmış bireylerin evli bireylere kıyasla daha fazla sağlık sorunu yaşadıklarını, daha fazla anksiyete ve depresyon belirtisi gösterdiklerini ve daha düşük refah düzeyine sahip olmak gibi olumsuz belirtiler sergilediklerini ortaya koymaktadır (Lorenz vd., 2006; Bierman vd., 2006; Hughes ve Waite, 2009, Wait vd., 2009). Gri boşanma deneyimleyen bireyler, boşanma sonrası stres-uyum gibi karmaşık tepkiler yaşarken boşanma sonrası yalnızlık ve finansal endişeler gibi olumsuz sonuçlar da gündeme gelmektedir. Ancak gri boşanma deneyimleyen yaşlı yetişkinler, boşanmadan hemen sonra yeni hayatlarında; eski eşten kurtulmuş, özgür, daha mutlu ve bağımsız olma gibi olumlu tanımlamalarda da bulunmaktadır (Crowley, 2019). Yapılan bir çalışma, evliliklerinde ciddi sıkıntı yaşayan kadın ve erkeklerin boşanmanın ardından mutluluk durumlarında iyileşmeler olduğunu, ancak çok fazla sıkıntılı olmayan evliliğe sahip erkek ve kadınların boşanmanın ardından mutluluk durumlarında azalma olduğunu belirlemiştir. Bu durum sıkıntılı bir evliliğin ardından bireylerin sorunlu bir evlilikten kurtulmaları nedeni ile rahatladıklarını onaylasa da sıkıntılı olmayan evlilik yaşantısındaki bireylerin boşanma sonrası bekar bir yaşam tarzının stresini öngöremediklerini de göstermektedir (Amato ve Hohmann-Marriott, 2007). Dolayısıyla gri boşanma deneyimleyen kadın ve erkek bireyler açısından boşanma sonrası fırsatların yanı sıra yaşamsal zorlukların da mevcut olduğunu ifade etmek mümkündür.

Gri boşanma sonrası karşılaşılan zorluklar noktasında cinsiyet temelinde de bazı farklılıklar söz konusudur. Nitekim gri boşanma yaşamış ve hiç evlenmemiş kadınlar önemli bir ekonomik güvensizlikle karşı karşıyadır. Bu grubun sosyal güvenlikten yararlanmaları nispeten düşüktür ve yoksulluk oranları oldukça yüksektir. Bir diğer değişle sosyal güvenlik hizmetlerinin bu grupta yer alan kadınların yoksulluğa düşmesini önlemek için tek başına yeterli olmadığını ifade etmek gerekir (Lin vd., 2017). Diğer taraftan ilk evliliklerde mutsuz olunmasına

rağmen boşanmanın reddedilmesi ve kadının istihdamı gibi zorluklar boşanma oranının daha düşük seviyede olmasının nedenleri arasındadır. Ancak yaşlı yetişkin kuşağında kadın istihdamının yaygınlaştırıldığı düşünüldüğünde; birçok evli kadın artık mali özerkliğe sahiptir (Brown ve Wright, 2016). Kadın istihdamının evliliği zayıflattığı net olmasa da kadının iş gücüne katılım fırsatlarının artması, daha fazla eğitim alması ve boşanma risklerinin artması evliliğin bir kurum olarak değişmesine etki etmiştir (Kelly Raley ve Sweeney, 2020). Ayrıca kadının kamusal hayatta aktif görünürlüğü sosyal normlarda ve dolayısıyla aile yaşantısındaki cinsiyete dayalı rollerinin yeniden düzenlenmesine yol açmıştır. Sosyal alanda görünürlük elde eden kadının elde ettiği yasal haklar, aile içerisinde daha etkili bir konuma gelmesine fırsat tanırken mutsuz giden evliliklerin sonlanmasında karar almasının önündeki engelleri de ortadan kaldırmıştır. Toplumsal normların süreç içerisinde değişime uğraması boşanmaya yüklenen olumsuz imajın esnemesine neden olmuş ve gelinen noktada sadece genç kuşaklar için değil yetişkin ve yaşlı kuşakların boşanması olağan bir durum olarak karşılanmaya başlamıştır. Gri boşanmanın yaygınlık kazanması ise aile ilişkilerine farklı bir boyut kazandırmıştır.

Gri boşanma sonrası aile ilişkileri

Geleneksel kültürlerde aile içi ilişkilerdeki bağımlılık, anne-baba ve çocuk arasında maddi ve manevi beklentilerle şekillenen faydacı bir tutum sergiler. Çocuk, ekonomik güvence açısından ebeveynlerine bağımlı bir konumdadır. Yaşamın ilerleyen döneminde yön değiştiren bağımlılık ilişkisi ise ebeveynlerin yetişkin evladına bağımlılığına ve artık "çocuğumuz bize bakar" düşüncesiyle yaşlılık güvencesine dönüşmektedir (Kalkandeler Özdin, 2022). Bir diğer değişle çocuk, ebeveynlerinin yaşlılık dönemi için sigorta olarak görülmekte iken çocukların kazançları yaygın olarak ebeveynlerin mülk edinmelerini sağmak içindir.

Günümüz modern dönemde ise ebeveynler, çocuklarının orta sınıf statüsünde yer alması ve bu statüyü korumaları için sigorta aracı haline gelmiştir. Bu durum çocukların giderek artan uzun ve pahalı eğitim yatırımları, gayrimenkul edinmelerini içermesi şeklindedir (Coontz, 2004). Ancak Son yıllarda artan boşanma ve yeniden birlikte olma kalıplarındaki değişim, özellikle de yaşlı yetişkinlerin aile yaşamlarını da yeniden şekillendirmektedir (Raley ve Sweeney, 2020).

Kurumsallaşma çözüldükçe evliliğin anlamında daha geniş değişimler yaşanması, daha yaşlı kuşakların ya da yeniden evlenmiş bireylerin boşanmaya karşı destekleyici tutum sergileme olasılıklarını arttırmaktadır (Brown ve Wright, 2017). Gri boşanma deneyimleyen yaşlı yetişkinlerin yeniden evlenmesi ile üvey ailelerin kurulması, yaşlı yetişkinlerin miras ve bakım gibi karmaşık kararları müzakere ederken boşanmanın zorlukları ve fırsatları gündeme gelmektedir (Carr ve Utz, 2020). Yaşlı yetişkin bireylerin önceki yaşamlarında edindikleri servetlerinin yeni evlilik süreçlerinde hem yeni eşleri hem de yetişkin çocukları ile aralarındaki ilişkilerin şekillenmesinde de önemli bir etkiye sahiptir.

Yaşlı yetişkinler yaşlılıkta daha çok desteğe ihtiyaç duyan kesimi oluşturmaktadır. Gri boşanma deneyimleyen ebeveynlerin çocuklarından araçsal destek edinmeleri noktasında da cinsiyet temelli dezavantaj durumları söz konusudur. Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında; gri boşanma yaşamış babaların eşlerinden boşanmaları halinde müşterek yetişkin çocuklarından daha az destek aldıkları (Lin, 2008) ayrıca, boşanma sonrası yetişkin çocukları ile daha az teması sürdürdükleri ve boşanmanın ardından eş bulma durumunda ise çocukları ile olan ilişkilerinin daha da zayıfladığı belirlenmiştir (Kalminjn, 2013; akt; Brown ve Wright, 2016). Ebeveynlerin ve çocuklarının, çocukluk döneminde birlikte geçirdikleri sürenin de yaşamın ilerleyen döneminde yetişkin çocukları ile temas kurma ve destek alışverişinde

bulunmaları üzerinde etkileri de söz konusudur. Diğer taraftan eş kaybı nedeni ile dul kalan veya boşanma sonrası yeniden evlenen annelerin çocukları ile bağları üzerinde uzun süreli etkileri bulunmasına rağmen yetişkin çocukların ihtiyaç zamanlarında annelerine destek olma konusunda fedakarlık gösterdikleri, ancak boşanma durumunda yetişkin çocuklarının dul kalan babalarına destek sağlama olasılıklarının daha düşük kaldığı belirlenmiştir (Lin, 2008). Boşanma sonrası ekonomik açıdan kadınların erkeklere kıyasla daha dezavantajlı konumda oldukları gerçeğine karşın gri boşanma yaşamış veya dul kalmış erkekler ise boşanma sonrası aile bağlarının zayıflaması nedeni ile kadınlara kıyasla daha dezavantajlı konumda yer almaktadır. Dolayısıyla gri boşanma deneyimlemiş erkeklerin boşanma sonrası aile bağlarında oluşan zayıflık, yaşlılıkta formel desteğe daha çok ihtiyaç duyan kesim olduklarını göstermektedir.

2.2. Gri Boşanma Sonrası Alternatif Yaşam Tercih ve Nedenleri

Yaşlı yetişkinlerde, boşanma veya dul kalma sonrası finansal endişeler, birincil bakım kaynağı olan eşin yokluğu ve yalnızlık gibi olumsuz sonuçların yanı sıra kimi zaman barınma ihtiyacı da gündeme gelmektedir. Yaşlı erkekler, yaşlı kadınlara kıyasla daha sık evsizlik durumu yaşamaktadır (Wright ve Brown, 2017). Nitekim yaşlı babaların çocuklarının annelerinden boşanmaları halinde, yetişkin çocuklarından yeterince destek alamama durumları söz konusudur (Lin, 2008). Bu durum yaşlı yetişkinler için yeni bir düzen arayışı ihtiyacını doğurabilmektedir. Dolayısıyla yaşamın ikinci yarısında meydana gelen dramatik değişiklikler yaşlı yetişkinlerin karmaşık evlilik biyografilerini de şekillendirmektedir. Bir diğer deyişle yaşlı yetişkinler; birlikte yaşama, evlilik, boşanma ve yeniden evlenme gibi farklı deneyimleri tecrübe edebilmekte; bazıları evliliği tamamen reddederken diğerleri hayatlarının ilerleyen dönemlerinde evliliği yeniden deneyimlemektedir. Böylece boşanma sonrası

yeni ilişki paradigmaları, evliliğe ve hatta birlikte yaşamaya çekici alternatifler sunabilmektedir (Brown ve Wright, 2016).

Boşanma sonrası bireylerin karşılaştıkları sosyal, ekonomik ve ruhsal temelli yaşamsal zorluklar, boşanmış veya dul kalmış bireyler için yeni bir beraberliğe ihtiyaç duymayı gerektirebilir. Yetişkin bireyler bu süreçte yeniden evlenmeyi veya birliktelik yaşamayı tercih edebilirler. Ancak daha önce evlilik deneyimlemiş bireyler için yeniden evlilik oluşumu, çoğunlukla üvey ailelerle sonuçlanmaktadır. Bu durum çiftlerin önceki birlikteliklerinden var olan çocukları beraberlerinde getirmeleri demektir ki bu durum bazı zorlukları gündeme getirmektedir. Dolayısıyla yeniden evliliklerle kurulan aile birliğinin daha az homojen olma eğiliminde olması boşanma ihtimalini arttırmaktadır ve yeniden kurulan üvey aile oluşumuna ilişkin engellerin aşılması zordur. Ailelerin dengeye ulaşması beş ila yedi yıl sürebilmektedir ancak evlilikler genellikle birkaç yıl sonra boşanma ile sonuçlanmaktadır (Amato, 2010). Bir diğer değişle; boşanmaya eşlik eden yeniden evliliklerdeki artış, sonraki boşanmalarda da yaşanan artışa işaret etmektedir ve yeniden evlenenlerde boşanma oranı ise 2,5 kat daha yüksektir (Brown ve Wright, 2017; Brown ve Lin, 2022). Bu nedenle boşanmanın zorluklarını deneyimlemiş bireyler farklı gerekçelerle veya boşanma sürecine ilişkin benzer zorlukları tekrar yaşamamak adına birlikteliklerini resmi bir zemine taşımak yerine evliliğe alternatif yaşam biçimleri tercih edebilmektedir. Bu anlamda boşanma sonrası "birlikte yaşam" (cohabition), yaşlı yetişkinler açısından alternatif bir seçim olurken giderek artan sayıdaki boşanma veya dul kalma yeniden evliliklerin de yerini almaktadır (Brown ve Wright, 2016; Wright ve Brown, 2017)

Birlikte yaşam tercihleri yaşlı yetişkinler arasında genç yetişkinlerden daha hızlı bir artış sergilemektedir. ABD'de birlikte yaşam tercihi, 50 yaş üzeri bireylerde 2000 yılından 2016 yılına kadar geçen süre zarfında dört kattan fazla bir artış

göstererek dört milyonu aşmıştır (Brown ve Wright, 2016). ABD'de evli olmayan yaşlı yetişkinler arasında birlikte yaşayanların oranının %8; flört ilişkisi sürdürenlerin oranının %14 olduğu kaydedilirken flört yaşamı tercih edenlerin ise kadınlardan ziyade erkekler arasında daha çok yaygın olduğu belirlenmiştir (Wright ve Brown, 2017). Ancak genç yetişkinlerin flört etmeye ilişkin yaklaşımları ile yaşlı yetişkinlerin flörtü birbirine uyarlanamayacak farklılıklara sahiptir (Brown ve Wright, 2016). Nitekim, artan sayıda gri boşanma yaşayan yaşlı yetişkinlerin büyük bir kısmının dezavantaj riski altında olma durumları söz konusudur (Lin, 2008). Dolayısıyla, genç yetişkinler ile yaşlı yetişkinler arasında birlikte yaşama amacı birbirinden farklıdır. Genç yetişkinler için "birlikte yaşam", evlilik öncesi ya da bekarlığa bir alternatif işlev görme eğiliminde olup başlangıcından itibaren bir iki yıl içinde evlilik veya ayrılıkla sonuçlanmaktadır. Ancak birlikte yaşam tercihi, daha yaşlı yetişkinler arasında uzun vadeli evliliğe alternatif bir işleve sahiptir (King ve Scott, 2005). Çünkü yaşlı yetişkinler için evliliğin gençlik ve yetişkinlik döneminden farklı olarak daha az avantaj ya da dezavantaj barındırma durumu söz konusudur.

Birlikte yaşamın sürdürülebilmesi için istikrar gerekir ve istikrarın sağlanması belli bir süreyi gerekli kılar. Birlikteliğin oldukça istikrarlı olması halinde ileriki yaşamda evliliğe bir alternatif işlev görmesi mümkün görülmektedir (Brown ve Wright, 2016; Wright ve Brown, 2017). Genç yetişkinlerden farklı olarak yaşlı yetişkinler arasında birlikte yaşayan bireylerin az bir kısmı evlenmekte veya ayrılmaktadır. Dolayısıyla daha yaşlı birlikte yaşayan çiftlerin ayrılıkları ise yaygın olarak partnerin ölümünden kaynaklanan dağılma şeklindedir (Brown ve Wright, 2016). İlerleyen yaşamda, birlikte yaşamanın sosyal gerekçeleri de bulunmaktadır. Çiftlerin rollerine yönelik toplumsal norm ve beklentilerin net bir şekilde tanımlanmadığı eksik bir kurum olarak "birlikte yaşam" çiftlerin ilişki dinamiklerini aktif şekilde inşa etmelerini gerektirmektedir. Çünkü bu süreçte çatışma ve anlaşmazlıklar söz konusudur (Nock, 1995; Vespa, 2013) ve gelinen

noktada geleneksel evlilik ve aile yaşantısından farklı olarak birlikte yaşayan yaşlı yetişkinlerin genişleyen aile yaşantısında alternatif ilişki biçimleri, roller ve sorumlulukları gündemdedir.

Türkiye'de "birlikte yaşam" tarzının kavramsal ve yaşamsal karşılığı farklı şekillerde görülmektedir. Bu anlamda yasal bir zemine dayanmaması nedeni ile gayrı resmi olarak nitelenen ancak sosyal alanda geçerliliği olan "dini nikahlı birliktelik"ten bahsetmek mümkündür. Türk hukukunda resmi nikah olmaksızın dini nikah geçerli sayılmamaktadır (kulacoglu.av.tr). Fakat toplumsal anlamda değerini koruyan ve birçok kesim tarafından bağlayıcılığı ve şartları yeterince yerine getirilmese de resmi nikahlı birlikteliğe alternatif olarak tercih edilen "imam nikahı", alternatif bir birliktelik türü olarak değerlendirilmektedir (Onay, 2018). Bireysel inanç hassasiyetlerinden farklı olarak özellikle de boşanmış veya dul kalmış yetişkin bireyler arasında bazı yasal haklardan mahrum kalmamak ve aynı zamanda sosyal yaşamda partner ile beraber yaşamaya meşruiyet kazandırmak adına dini nikahlı birlikteliğin tercih edilen bir yaşam biçimi olduğunu belirtmek mümkündür.

Her toplumun kendine ait sosyal ve kültürel kodları bulunmaktadır. Türk toplumunu şekillendiren unsurların başında İslam dini gelmektedir. Türk toplumunun örf ve adetlerini şekillendiren din unsurunun resmi uygulamalardan ziyade sosyal ilişkilerin sürdürülmesinde etkili olduğunu belirtmek gerekir. Bu anlamda Türkiye'deki evliliklerde imam nikahlı evliliklerin özel bir yeri bulunmaktadır (Yaşar, 2010). Diğer taraftan Türk toplumunun giderek dini ve geleneksel değerlerinden uzaklaştığı düşünülse de özellikle yetişkin ve yaşlı kuşak için sosyal yaşamda geleneksel anlamda dini değerler önemini korumaktadır. Bu anlamda Türk toplumunda "birlikte yaşam" sürdürebilmek çoğunlukla toplumsal meşruiyeti gerekli kılmakta bu da birçok zaman dini nikahlı birliktelik ile karşılanmaktadır. Dini nikah uygulamasının şartları ve

hükümlerine yönelik detaylar derin araştırmanın konusu olsa da (Liv, 2014) yetişkin ve yaşlı bireyler için özellikle ilk evliliklerden sonraki evliliklerde toplumsal meşruiyetin gereği olarak değerlendirilmektedir. Nitekim bu konuda Kara (2022) tarafından yapılan çalışmada özellikle de boşanmış yetişkin kadınların sık girip çıktıkları evlenme-boşanma döngüsünde ilk evliliklerinden sonra gayrı resmi beraberliklerini sıklıkla dini nikah adı altında sürdürdükleri belirlenmiştir. Bunun nedeni önceki evliliklerinin başarısızlıkla sonuçlanması, bireylerin sosyal yaşamlarında dışlanma ve etiketlenmeye maruz kalma kaygısını içermektedir. Özellikle ileri yaşlardaki yetişkin boşanmış/dul bireyler, babadan veya ölen eşten kalan "ölüm aylığı" ya da eski eşten alınan nafaka ücreti veyahut almakta oldukları sosyal yardımlardan yararlanmayı sürdürmek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Bir diğer taraftan evliliğin tekrar başarısızlıkla sonuçlanması demek zorlu hukuki süreçler ve psikolojik kaygılar gibi olumsuz durumların tekrar yaşanması anlamına gelmektedir. 50 yaş üzeri yaşlı yetişkin bireyler için ise bu durum mal paylaşımı demektir ancak yaşlı yetişkin bireyler servetlerini kendi çocuklarına aktarmak düşüncesi ile dini nikah adı altında birliktelik sürdürmeyi tercih edebilmektedirler. Sonuç olarak Batılı tarzda "birlikte yaşam" modelinde farklı bir konumda olsa da "dini nikahlı birliktelik" tercih nedenleri ve süreçleri bakımından birlikte yaşam tarzı ile benzerlikler barındırmaktadır.

Bireylerin evliliğe veya birlikte yaşama fikrine yaklaşımları birbirinden farklılık arz etse de yaşlı yetişkinler için yeniden evlilikteki genel motivasyon yoksulluk ve yalnız kalma korkusundan korunma, sosyalleşme ve ruhsal iyilik durumunu koruma anlamını taşımaktadır. Bu konuda yapılmış çalışmalar doğrultusunda yaşlı yetişkinlerin boşanma sonrası yeniden birliktelik kurma gerekçelerine birkaç başlık altında değinilmesi uygun görülmüştür.

Ekonomik Kaygılar

Gri boşanma veya dulluk, finansal açıdan bakıldığında erkeklerden ziyade kadınlar için büyük bir şok durumu yaratmaktadır. Gri boşanmayı deneyimleyen kadınların kayda değer bir kısmı ekonomik yoksulluk içindedir (Lin vd., 2017; Brown ve Wright, 2017). Bu nedenle ileriki yaşamda bireyler için "birlikte yaşam"ın önemli ölçüde ekonomik ve sosyal faydası olduğu ileri sürülmektedir (Chevan, 1996; Brown ve Wright, 2016). Birlikte yaşam modeli Batılı toplumlarda evlilik öncesi deneme süreci veya evliliğe geçişte ön basamak olarak değerlendirilmektedir. Gri boşanma deneyimlemiş birlikte yaşayan yaşlı yetişkinler arasında ise resmi evliliğe geçiş yaygın bir durum olmasa da erkeklerin sağlık durumlarının kötü olması veya ekonomik olarak iyi bir servete sahip olmaları evlenme olasılıklarını arttırmaktadır. Buna karşın kadınların ise sağlık durumlarının çok iyi düzeyde olması ve az düzeyde servete sahip olmaları durumunda evlilik gerçekleştirme olasılıklarının daha yüksek olduğu ileri sürülmektedir (Vespa, 2013). Ancak ekonomik bir gelire sahip olan kadınların evlenme olasılıklarının düşük olması, kadınların finansal bağımsızlıklarını koruma fikrini desteklese de tam tersine daha önce evliliği deneyimlemiş 50 yaş üzeri Amerikalılar arasında (cinsiyetten bağımsız olarak) zengin yaşlı yetişkinler, bekar kalmaktansa yeniden birleşmeye daha eğilimli olabilmektedir (Vespa, 2012). Bu sonuç ise gri boşanma deneyimlemiş bireylerin birlikte yaşam veya evlilik tercihlerinin salt ekonomik kaygıya indirgenemeyeceği gerçeğini de ortaya koymaktadır.

Yaşlı yetişkinler, samimi ve yakın bir ortaklık içinde birlikte yaşayabilir ve kaynaklarını kendileri için işe yaradığı ölçüde partnerleri ile birleştirebilirler. Birlikteliğin resmiyete dökülmemesi ile çiftlerin birbirlerinin tıbbi masrafından yasal olarak sorumlu olmamaları ve varlıkları üzerinden de herhangi bir hak iddia etme durumları söz konusudur. Dolayısıyla bu çiftler, finansal özerkliklerini korurken servetlerini partnerleri ile paylaşmak yerine çocuklarına aktarma imkanına sahiptir (Chevan, 1996; Brown ve Wright, 2016). Ancak yine de birlikte

yaşayan yaşlı yetişkinler, evli veya yeniden evlenen yetişkinlere kıyasla daha dezavantajlı profil çizmektedir (Wright ve Brown, 2017). Nitekim evliliklerini sonlandıranların aksine sürekli evli olanlar bir ömür sermaye biriktirebilmek için birlikte olmuşlardır. Yeniden evlenenler ise genellikle evliliğin sona ermesine eşlik eden finansal şokun üstesinden gelmek zorunda kalmışlardır. Kısa süren evlilikler veya önceki birliktelikleri desteleyen kaynakları açısından yeniden evlenenler, bu nedenle sürekli evli olanlara kıyasla dezavantajlı konumdadır. Ayrıca birlikte yaşayanların varlıklarını sonraki nesillere aktarma konusunda ekonomik özerklik durumundan yararlanamama durumları da söz konusudur (Lin vd., 2017).

Sosyal ve Psikolojik Refah İhtiyacı

Yüksek kaliteli sosyal bağlar ve ilişkiler, bireylerin her yaş evresinde yaşam doyumu ve sağlık düzeyi üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Özellikle de ileri yaşlarda psikolojik, sosyal, fiziksel ve bilişsel açıdan bazı kayıpların ortaya çıkması ile sosyal bağlar daha da önem kazanmaktadır (Günay, 2022). Sosyal bağlanma ise; duygusal, sosyal ve ekonomik desteği içeren sosyal bağlar aracılığıyla ortaya çıkmaktadır (Wright ve Brown, 2017). Evli bireyler, birlikte yaşayanlara göre daha fazla sosyal desteğe sahiptir ve daha fazla sosyal bağa sahip olma eğilimlidir. Birlikte yaşayan yaşlı yetişkinlerin evli olanlara göre sosyal çevrelerinde sosyal ilişki kurabilecekleri arkadaş veya akraba bulundurma olasılıkları ise daha düşük düzeydedir (Brown vd., 2006). Evli olmayan erkeklerin evli olmayan kadınlardan psikolojik refah açısından daha kötü durumda olmasının nedeni ise kadınların daha fazla sosyal destek kaynağına sahip olmaları ile ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla medeni durum erkekler için kadınlardan daha önemli gözükmektedir (Wright ve Brown, 2017). Diğer taraftan geniş destek ağlarına ve alternatif sosyal destek kaynaklarına sahip

kadınların birlikte yaşadıkları partnerlerine daha az bağlı olabilecekleri de düşünülmektedir. (Vespa, 2013).

Birlikte yaşama veya yeniden evliliğin yaşlı yetişkin çiftlerin psikolojik refahı üzerindeki etkileri konusunda birlikte yaşayan erkeklerin evli erkeklerle benzer durumu söz konusuyken kadınların psikolojik refah durumu birliktelik türüne göre farklılık göstermektedir. Yaşlı birlikte yaşayanlar, evlilerle benzer bağlılık ve sosyal bağlanma düzeylerine sahipse eğer ilişkilerinden evlilerle aynı faydaların çoğunu elde etmeleri mümkün görülmektedir. Ayrıca yaşlı evli erkekler, psikolojik refah açısından kadınlara oranla daha düşük düzeyde depresif semptomlar göstermeleri nedeni ile evlilikten daha fazla yararlanabilmektedirler (Wright ve Brown, 2017). Dolayısıyla yeniden evlilik veya alternatif birlikte yaşam biçimleri ilerleyen yaşlarda bireylerin sosyal destek sistemlerine ve psikolojik refah düzeylerine olan ihtiyaçlarını tatmin etmede önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. İnsan sosyal bir varlıktır düşüncesinden hareketle gri boşanma deneyimleyen yaşlı yetişkinler için yeniden evlilik veya alternatif birliktelik yaşantısı, bir anlamda yalnızlıktan kurtulma ve sosyal yaşama aktif katılma demektir.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Evlilikle başlayan aile yaşantısı, kurucularının ölümüne kadar uzanan bir süreç ve yapı olarak anlam kazanmaktadır. Ancak Türkiye'de son yirmi-yirmi beş yıllık veriler boşanma oranlarında yaşanan artış ile evliliğe ilişkin eğilimlerin farklılaştığını göstermektedir. Evlilik eğilimlerine ilişkin en bariz farklılık ise 50 yaş üzeri bireylerin boşanmalarında görülmektedir. Yerel literatürde henüz yeterince yer almasa da gri boşanma kavramı 50 yaş üzeri yaşlı yetişkin bireylerin boşanma olgusunu ifade etmektedir. Batılı literatürde 2000'li yıllarda yer edinmeye başlayan gri boşanma kavramı 50 yaş üzeri yaşlı yetişkin bireylerin

boşanma ve boşanma sonrası yaşam tercihleri ile geleneksel sistemleri dönüştürmesi açısından bir devrim olarak nitelendirilmektedir.

Gri boşanma devrimini gerçekleştiren 50 yaş üzeri yetişkinleri temsil eden bebek patlaması (baby boomer) kuşağının evliliklerini ileri yaşlarda sonlandırma eğilimlerinin giderek arttığı gerçeği ise evliliğin yaşam boyu sürdürülebilirliği tartışmalarını gündeme getirmiştir. Bireylerin ileri yaşlarda evliliklerini sonlandırmalarının farklı gerekçeleri bulunsa da bu durum evlilik kurumunun sonunun geldiği tartışmalarının aksine geleneksel kalıpların değişmesi yönünde değerlendirilmektedir. Nitekim bireyselleşmenin bir sonucu olarak Batılı ülkelerde 50 yaş üzeri yetişkinlerin birlikte yaşam (cohabition) tercihleri Türk toplumunda geleneksel kodlar ile şekillenmekte; nikahsız birliktelikler "dini nikah" şeklinde görünürlük kazanmaktadır. Bu durum farklı bir tartışmanın konusu olup yaşlı yetişkin bireylerin boşanma ve evlilik tercihlerine ilişkin ulusal verilerin ve akademik çalışmaların kısıtlılığı konuya ilişkim genel bir değerlendirmede bulunmayı güçleştirmektedir. Diğer taraftan genç kuşakların evlilik tercihlerine yönelik ulusal veriler, evlilik yaşının giderek yükselmesi ve buna nazaran boşanma sayılarının da her geçen yıl arttığını göstermektedir. Geleceğin yaşlı yetişkinleri olacak yeni neslin evlilik konusundaki tercihlerinin ne yönde şekil alacağı ve özellikle de aile oluşumuna ilişkin farklılıkların ne yönde seyredeceği ise merak konusudur.

Dünya genelinde resmi evliliğe alternatif nikahsız yaşam biçimleri, kültüre ve coğrafyaya göre farklı kavramlarla isimlendirilse de günümüzde yaşlı yetişkin bireyler arasında evlilik dışı birliktelik, başta boşanma oranlarının yüksek olduğu ülkeler olmak üzere giderek yaygınlaşmaktadır. Türkiye nüfusunun demografik olarak yaşlanma eğilimli olduğu ve bu yaş grubunda boşanma verilerinin genel boşanma eğilimleri ile doğrusal yönde artış gösterdiği göz önünde bulundurulduğunda, gri boşanma olgusunun farklı boyutları ile ele alınması

gerektiği değerlendirilmektedir. Ayrıca gri boşanma deneyimleyen bireylerin, boşanma sonrası ekonomik, duygusal ve sosyal refah konularında karşılaştıkları yaşamsal zorluklar ile mücadele etmede öncelikli olarak duygusal, sosyal ve ekonomik desteğe ihtiyaçları söz konusudur. Bu anlamda aile ilişkileri ve sosyal bağları geliştirmeye yönelik teşvik ve desteklerin yanı sıra kamusal hizmetlerin arttırılması yönünde geliştirilecek sosyal politikalara ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan gri boşanma olgusunun Türkiye'de giderek görünürlük kazanması yerel bağlamda etkilerini anlamaya ve yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına yönelik sosyolojik, psikolojik ve ekonomik boyutlarının derinlemesine incelenmesine ve ihtiyaçlarına yönelik çözümler üretmeye odaklı interdisipliner çalışmalara gerek duyulduğu düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). Yaşlanma vizyon belgesi, 2023. https://aile.gov.tr/media/135665/yaslanma_vizyon_belgesi_.pdf

Amato, P. R. (2010). Research on Divorce: Continuing Trends and New Developments. *Journal of Marriage and Family*, 72, 650–666. doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x

Amato, P. R., & Hohmann-Marriott, B. (2007). A Comparison of High and Low-Distress Marriages That End İn Divorce. *Journal of Marriage and Family*, 69(3), 621–638. doi.org/10.1111/j.1741-3737.2007.00396.x

Arun, Ö., ve Karademir Arun, B. (2011). Türkiye'de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(4), 1515-1527. dergipark.org.tr/tr/pub/jss/issue/24241/256989

Ayan, S. F. (2017). İzmir'de Yaşayan 60 Yaş ve Üzeri Kadınlarda Eşten Ayrılık Sonrası Kendini Yeniden Oluşturma Süreci. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Bierman, A., Fazio, E. M., & Milkie, M. A. (2006). A Multifaceted Approach to The Mental Health Advantage of The Married: Assessing How Explanations Vary by Outcome Measure And Unmarried Group. *Journal of Family Issues*, 27(4), 554–582. doi.org/10.1177/0192513X05284

Brown, S. L., & Lin, I.F. (2022). The Graying of Divorce: A Half Century of Change. *J Gerontol B Psychol Sci Soc Sci,* 77(9), 1710-1720. doi: 10.1093/geronb/gbac057

Brown, S.L. & Wright, M.R. (2017) Marriage, Cohabitation, and Divorce in Later Life, *Innovation in Aging*, 1(2), 1-1. doi.org/10.1093/geroni/igx015

Brown, S.L. & Wright, M.R. (2016) Older Adults' Attitudes Toward Cohabitation: Two Decades of Change, *The Journals of Gerontology: Series B*, 71(4),755–764, doi.org/10.1093/geronb/gbv053

Brown, S. L, Lee, G. R., & Bulanda, J. R. (2006). Cohabitation Among Older Adults: A National Portrait. *Journal of Gerontology, Series B: Psychological and Social Sciences*, 61, 71–79. doi:10.1093/geronb/61.2.s71

Carr, D., & Utz, R.L. (2020). Families in Later Life: A Decade in Review. *Journal of Marriage and Family,* 78(3), 346–363. doi.org/10.1111/jomf.12609

Chevan, A. (1996). As Cheaply as One: Cohabitation in The Older Population. *Journal of Marriage and the Family*, 58, 656–667. doi.org/10.2307/353726

Coontz, S. (2004). Historicak Perspectives on Family Studies. *Journal of Marriage and Family*, 62(2), 283-279. doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00283.x

Crowley, J.E. (2019). Does Everything Fall Apart? Life Assessments Following a Gray Divorce. *Journal of Family Issues*, *40*(11), 1438-1461. doi.org/10.1177/0192513X19839735

Devlet Planlama Teşkilatı (2007). Türkiye'de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. https://www.aile.gov.tr/media/33628/turkiyede-yaslilarin-durumu-ve-yaslanma-ulusal-eylem-plani.pdf

Dini Nikahın (İmam Nikahının) Türk Hukukundaki Yeri. https://kulacoglu.av.tr/dini-nikahin-hukuktaki-yeri/#:~:text=T%C3%BCrk%20Medeni%20Kanunu'na%20g%C3%B6re,hukukunda%20evlilik%20olarak%20kabul%20edilmemektedir.

Günay, G. (2022). "Yaşlılıkta Yalnızlık ve Bir Sosyal Destek Sistemi Olarak Ailenin Önemi / Loneliness in Old Age and the Importance of Family as a Social Support System", 4. Uluslararası Yalnızlık Sempozyumu 7-8 Aralık, İstanbul.

Hughes, M. H., & Waite, L. J. (2009). Marital Biography and Health at Mid-Life. *Journal of Health and Social Behavior*, 50(3), 344–358. doi.org/10.1177/002214650905000

Kalkandeler Özdin, N. (2022). "Aile Yaşam Döngüsünde Boş Yuva Sendromu / Empty Nest Syndrome in The Family Life Cycle", 4. Uluslararası Yalnızlık Sempozyumu 7-8 Aralık, İstanbul.

Kara, F. R. (2022). *Dezavantajlı Ailelerde Yeniden Evlenme ve Boşanma Döngüsü: Tek Ebeveynlik Deneyimleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kelly Raley, R. & Sweeney, M.M (2020). Divorce, Repartnering, and Stepfaamilies: A Decade in Review. Journal of Marriage and Family, 82(1), 81-99. https://doi.org/10.1111/jomf.12651

King, V., & Scott, M. E. (2005). A Comparison of Cohabiting Relationships Among Older and Younger Adults. *Journal of Marriage and Family*, 67(2), 271–285. doi.org/10.1111/j.0022-2445.2005.00115.x

Lin, I. F., Brown, S. L., & Mellencamp, K. A. (2022). The Roles of Gray Divorce and Subsequent Repartnering for Parent-Adult Child Relationships. *The*

Journals of Gerontology. Series B, Psychological sciences and social sciences, *77*(1), 212–223. https://doi.org/10.1093/geronb/gbab139

Lin, I.F., Brown, S.L., & Hammersmith, A.M. (2017). Marital Biography, Social Security Receipt, and Poverty. *Research on Aging*, *39*(1), 86-110. doi.org/10.1177/0164027516656139

Lin, I. F. (2008). Consequences of Parental Divorce for Adult Children's Support of Their Frail Parents. *Journal of Marriage and Family*, 70, 113–128. doi:10.1111/j.1741-3737.2007.00465.x

Liv, C. (2014). "Günümüzde İmam Nikahına Yönelişlerin Gerekçeleri ve Resmi Nikah ile İmam Nikahının Fıkhî Açıdan Karşılaştırılması". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 163-191. doi.org/10.18498/amauifd.75710.

Lorenz, F. O., Wickrama, K. A. S., Conger, R. D., & Elder, G. H. (2006). The Short-Term and Decade-Long Effects of Divorce on Women's Midlife Health. *Journal of Health and Social Behavior*, 47(2), 111–125. doi.org/10.1177/002214650604700202

Macit, Y. (2020). Türkiye'de Aile ve Kültürel Yapıda Meydana Gelmesi Düşünülen Değişimlerin Yaşlanma, Yoksulluk ve Evlilik Kurumu Açısından Değerlendirilmesi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3),149-157. dergipark.org.tr/en/pub/ahievransaglik/issue/64424/979293

Marriages & Divorces (2022): How is the institution of marriage changing? What percentage of marriages end in divorce? Explore global data on marriages and divorces. https://ourworldindata.org/marriages-and-divorces

Nock, S. L. (1995). A Comparison of Marriages and Cohabiting Relationships. *Journal of Family Issues*, 16, 53–76. doi.org/10.1177/019251395016001

Onay, A. (2018). Toplumsal Farklılaşma ve İmam Nikahı Meselesi. *Journal of Analytic Divinity,* 2(2), 91-104. doi.org/10.46595/jad.425655.

Raley, R.K., & Sweeney, M.M. (2020). Divorce, Repartnering, and Stepfamilies: A Decade in Review. *Journal of Marriage and Family,* 82(1), 81–99. doi.org/10.1111/jomf.12651

Türkiye İstatistik Kurumu (2024). Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2024. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194#:~:text=Evlenen%20%C3%A7iftlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202024%20y%C4%B1l%C4%B1nda,binde%206%2C65%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.

Ülkelere Göre Boşanma Oranları (2020) https://evrenatlasi.com.tr/kultur/ulkelere-gore-bosanma-oranlari/

Vespa, J. (2013). Relationship Transitions Among Older Cohabitors: The Role of Health, Wealth, and Family Ties. *Demography*, 49(3): 1103–1125. doi.org/10.1007/s13524-012-0102-3

Vespa, J. (2012). Union Formation in Later Life: Economic Determinants of Cohabitation and Remarriage Among Older Adults. *Demography,* 49(3), 1103-25. doi:10.1007/s13524-012-0102-3

Wright, M.R., Brown, S.L., & Manning, W. D. (2021). A Cohort Comparison of Midlife Marital Quality: A Quarter Century of Change. *Journal of Family Issues*, *44*(2), 538-559. doi.org/10.1177/0192513X211054466

Wright, M.R., & Brown, S.L. (2017). Psychological Well-Being Among Older Adults: The Role of Partnership Status. *Journal of Marriage and Family,* 79(3), 833-849 doi.org/10.1111/jomf.12375

Yaşar, M. R. (2010). Kayıt Dışı Yaşamlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32), 312-340. dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6146/82516

Yelboğa, N., & Gündağ, G. G. (2025). Eşini Kaybeden Yaşlı Kadınların Kayıp ve Yas Deneyimleri Üzerine Bir Araştırma. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(29), 319-349. doi.org/10.53092/duiibfd.1601708

EXTENDED ABSTRACT

In recent years, divorce rates have been markedly increasing worldwide, particularly among individuals over the age of 50. This trend led to the emergence of the term “gray divorce” in Western literatüre in the 2000s. The phenomenon of gray divorce, which indicates the tendency of individuals aged 50 and over to end their marriages, has opened discussions about the sustainability of marriage over a lifetime and is regarded as an important indicator of the transformation in family structures. İn Turkey, studies on the phenomenon of gray divorce have predominantly focused on gender-based issues or the difficulties faced by individuals who are widowed at older ages. Although there is a lack of satisfactory research on gray divorce in the local literatüre, data from the Turkhis Statistical Institute (TÜİK) shows a significant increase in divorce rates among individuals over 50 in the last 20-25 years. This increase also reflects the transformation of the traditional structure of marriage and the changing perceptions of marriage among older adults. The reasons for gray divorce include individualization, women’s economic autonomy, declining marriage quality, and changes in social norms. The “baby boomer” generation, born between 1946-1964, is seen as a Pioneer of transformation. This generation approaches the termination of their marriages with more freedom and determination compared to previous periods and views divorce as a means of “liberation”. On the other hand, while gray divorce signifies escaping an unwanted marriage, individuals who experience gray divorce face economic, psychological, and social challenges. When considered from a gender

perspective, women undergoing gray divorce tend to face more economic hardships and are at a higher risk of poverty compared to men. Men, on the other hand, are at risk of facing issues such as loneliness and a lack of social support. For these reasons, individuals who experience gray divorce may consider forming new marital unions or opting for alternative life choices related to marriage.

Method

This study aims to understand the divorce and post-divorce living tendencies of individuals over 50, based on the concept of "gray divorce". The lack of satisfactory research on the phenomenon of gray divorce, which has a vast archive in Western literatüre, complicates understanding the divorce trends of individuals over 50 living in Turkey. In this regard, data from the Turkish Statistical Institute (TÜİK) were analyzed to examine the divorce tendencies of individuals over 50 years old over the past 20-25 years. While gray divorce is preferred as an alternative lifestyle for marriage in Western countries, alternative lifestyles shaped by religious and cultural codes are compared in Turkey, highlighting similarities and differences

Findings (Results)

While divorce is undesirable, it is a final decision made when the marriage becomes difficult to maintain. While escaping the hardships of a previous life may initially provide relief, for individuals of a certain age, complete relief seems impossible. Indeed, marriage not only severes or weakens family and social ties but also leads to difficulties with health, caregiving, financial hardship, and loneliness. Consequently, remarriage or alternative lifestyles are increasingly being considered for older adults who lack sufficient resources to cope with the challenges of later life. When examining post-divorce living preferences, options such as remarriage, cohabition, or living alone come to the forefront. In Western countries where divorce rates are very high, the "cohabition" models have emerged as a prevalent social reality among older adults as well as younger people. In Turkey, the phenomenon of cohabition gains visibility through traditional and religious codes. In other words, unofficial "religious wedding"(religious marriage in Islam) practices are regarded as an alternative model for older adults who have experienced divorce. The presence of religiously married partnerships is considered an alternative lifestyle for those who do not appropriately enact the provisions of this practice and serves as a means of legitimizing different lifestyles. In this regard, it is possible to discuss similarities with the cohabition lifestyle. On the other hand, the increase in divorces and the redefinition of family roles through newly formed partnerships after divorce complicate the Dynamics within families.

Conclusion and Discussion

The effects of gray divorce are profound and multifaceted, affecting both individuals and society. Family relationships, inheritance sharing, caregiving responsibilities, and social support networks are significantly impacted by this process. Particularly, relationships between adult children and their divorced parents tend to weaken, increasing older individuals' needs for support. Moreover, the declines in the economic, psychological, and physical health and well-being of individuals who experience gray divorce highlight the need for social policies. Lastly, the phenomenon of gray divorce represents a transformative process that questions traditional beliefs about marriage and family life among older adults, bringing forth new life models. In aging societies like Turkey, the sociological, economic, and psychological dimensions of the phenomenon need to be examined in depth.